

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЗАМАНАУИ ТУРИСТІК
ИНДУСТРИЯНЫҢ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»**

**экономика ғылымдарының докторы, профессор
СҰРАҒАНОВА САЙРАН ҚАБДРАХМАНҚЫЗЫН
еске алуға арналған халықаралық ғылыми конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
23 ақпан 2018ж.**

**СБОРНИК ТРУДОВ
международной научной конференции
«ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ
СОВРЕМЕННОЙ ТУРИСТСКОЙ ИНДУСТРИИ В УСЛОВИЯХ
ЦИФРОВИЗАЦИИ»,
посвященной памяти доктора экономических наук, профессора
СУРАГАНОВОЙ САЙРАН КАБДРАХМАНОВНЫ
23 февраля 2018г.**

**PROCEEDINGS
of the international scientific conference
«THE MAIN TRENDS AND FEATURES OF THE MODERN TOURIST
INDUSTRY DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION»,
dedicated to the memory of
Doctor of Economic Sciences, Professor
SURAGANOVA SAYRAN KABDRAHMANOVNA
23 February 2018**

Астана, Қазақстан
Астана, Казахстан
Astana, Kazakhstan

УДК 379.8(063)
ББК 75.81
Ц 71

Редакционная коллегия:

Декан экономического факультета, д.э.н., профессор Макыш С.Б.,
Заместитель декана, к.э.н., доцент Тажикенова С.К.,
Заведующий кафедрой «Менеджмент» д.э.н., профессор Толысбаев Б.С.
Заведующий кафедрой «Экономика» д.э.н., профессор Майдырова А.Б.,
Заведующий кафедрой «Туризм» к.э.н., доцент Дуйсембаев А.А.,
Доцент кафедры «Туризм», к.э.н., Мусина К.П.,
Старший преподаватель кафедры «Туризм», доктор PhD Агыбетова Р.Е.
Старший преподаватель кафедры «Туризм», магистр туризма Гиззатжанова А.Г.

Цифрландыру жағдайында заманауи туристік индустрияның дамуының негізгі тенденциялары мен ерекшеліктері: Халық ғыл. конф. еңбектер жинағы. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2018.

Основные тенденции и особенности развития современной туристской индустрии в условиях цифровизации: Сб. материалов межд. науч. конф. – Астана: Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2018.

Proceedings of the international scientific conference **The main trends and features of the modern tourist industry development in the context of digitalization.** Astana, L.N.Gumilyov Eurasian National University, 2018.

ISBN 978-9965-31-984-6

Халықаралық ғылыми конференциясының еңбек жинағында цифрландыру жағдайындағы қазіргі заманғы туристік индустрияның негізгі үрдістері мен ерекшеліктеріне қатысты өзекті мәселелер қарастырылған.

В сборнике материалов международной научной конференции рассмотрены актуальные вопросы касательно основных тенденций и особенностей развития современной туристской индустрии в условиях цифровизации

The collection of materials on the international scientific conference considers important issues regarding the main trends and features of the modern tourist industry in the context of digitalization

УДК 379.8(063)
ББК 75.81
Ц 71

ISBN 978-9965-31-984-6

© Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2018
© Евразийский Национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2018
© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2018

Ұлы Адам, Дос, Ұстаз

2016 жылдың 7 қарашасында 68 жасында өмірден экономика ғылымының докторы, профессор Сұрағанова Сайран Қабдрахманқызы өмірден озды.

Сайран Қабдрахманқызы 30 жылдан аса жыл елдің жоғары оқу орындарында педагогикалық қызметпен айналысты. Ы.Алтынсарин атындағы білім академиясының корреспондент –мүшесі, Ресей Федерациясының Халықаралық ғылым және практикалық өндірісті ұйымдастыру академиясының мүшесі.

Сайран Қабдрахманқызы он жыл бойы Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің негізін қалаушысы және жетекшісі болды. Университетте жұмыс істеу кезінде ашылған экономика факультетінің барлық мамандықтар бойынша оқу жоспарлары мен мемлекеттік білім беру стандарттарын әзірледі.

С.Қ. Сұрағанова нағыз патриот және ірі қоғамдық қайраткер бола отырып, көптеген маңызды жобаларға қатысты. ҚР Мәжіліс Парламентінің жұмыс тобының мүшесі бола отырып, Сайран Қабдрахманқызы біршама комиссиялар құрамында жұмыс істеді. Белсенді азаматтық тұғырды ала отырып, С.Қ.Сұрағанова «Халықты еңбекпен қамту сұрақтары бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен қосымшаларды енгізу туралы» заңнаманы дайындауға қатысты. ҚР еңбек және әлеуметтік қорғау Министрлігінің, ҚР туризм және спорт Министрлігінің, ҚР білім және ғылым Министрлігінің, ҚР ауыл шаруашылық Министрлігінің жұмыс топтарында белсенді қызмет атқарды, ҚР білім және ғылым Министрлігінің жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру құжаттарын нострафикациялау бойынша комиссия мүшесі болды.

Сайран Қабдрахманқызы әкімшілік қызметті оқытушылық қызметпен бірге атқара отырып, ғылыми зерттеулер де жүргізді. Ол Қазақстанның Солтүстік аймақтарына тән, енгізу сипаттағы бірнеше ұсыныстар жасады, 150 -ге тарта ғылыми еңбектері, соның ішінде 17 монография, 10 оқу құралы мен оқулықтары шығарылды.

С.Қ. Сұрағанова «2006 жылдың Үздік оқытушысы», «2011 жылдың Үздік оқытушысы» гранттарының иегері, «Еуразия мақтанышы-2008» конкурсының лауреаты болды. ҚР білім Министрлігінің «ҚР білім берудің Құрметті қызметкері» төс белгісімен, «Астанаға 10 жыл» мемлекеттік марапатымен, сол сияқты ҚР білім және ғылым Министрлігінің бірнеше құрмет грамоталарымен нағратталды.

2005 жылдан бастап «Туризм» кафедрасына жетекшілік етті, ол «Туризм» мамандығының магистратурасын (2009 ж.) және PhD докторантурасын (2010 ж.) ашты.

С.Қ. Сұрағанованың жетекшілігімен 3 ғылым докторы және 20 аса ғылым кандидаттары дайындалды, оның 5-і экономика факультетінің оқытушылары, магистранттары.

Сайран Қабдрахманқызы өмірінің соңғы күніне дейін жоғары жұмысқабілеттілігін сақтады. Жұмысбастылығына қарамай ол әр уақытта өз ұжымына және студенттеріне ықыласты, көмек қолын ұсына білетін адам болатын. Ол ешуақытта өзгерістен қорықпайтын, әр уақытта заман талабына сай жаңалықты қабылдайтын, өз отбасы, туыстары мен достары арасында беделді тұлға бола білді.

Біз Сайран Қабдрахманқызын Ұлы Адам, Дос, Ұстаз ретінде танымыз.

С.Қ. Сұрағанованың жоғары марапаты ретінде- оның еңбектерінің беделі, оны танитын адамдардың махаббатымен және оны жылы лебізбен еске алуы деуге болады.

Великий Человек, Друг, Учитель

7 октября 2016 года на 68-м году жизни ушла из жизни доктор экономических наук, профессор Сураганова Сайран Кабдрахмановна.

Более 30 лет Сайран Кабдрахмановна осуществляла педагогическую деятельность в высших учебных заведениях страны. Являлась членом-корреспондентом Академии образования им. Ы. Алтынсарина, действительным членом Международной академии науки и практики организации производства Российской Федерации.

Сайран Кабдрахмановна была одним из основателей и бессменным руководителем экономического факультета ЕНУ им. Л.Н. Гумилева на протяжении десяти лет. За годы работы в университете осуществляла деятельность по разработке учебных планов и государственных образовательных стандартов по всем специальностям,

открытым на экономическом факультете.

Настоящий патриот и крупный общественный деятель С.К. Сураганова принимала активное участие во многих важных проектах. Будучи членом рабочей группы Мажилиса Парламента РК, Сайран Кабдрахмановна входила в состав ряда комиссий. Занимая активную гражданскую позицию, С.К. Сураганова участвовала в подготовке законопроекта «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам занятости населения». Принимала активное участие в рабочих группах Министерства труда и социальной защиты РК, Министерства туризма и спорта РК, Министерства образования и науки РК, Министерства сельского хозяйства РК, являлась членом комиссии по нострификации документов высшего и послевузовского образования МОН РК.

Совмещая административную работу с преподавательской деятельностью, Сайран Кабдрахмановна занималась научными исследованиями. Ею издан ряд рекомендаций, имеющих внедренческий характер для Северных регионов Казахстана, опубликовано порядка 150 научных трудов, в том числе 17 монографий, 10 учебных пособий и учебников.

С.К. Сураганова являлась обладателем гранта «Лучший преподаватель 2006 года», «Лучший преподаватель 2011 года», лауреатом конкурса «Еуразия мақтанышы - 2008». Она была награждена нагрудным знаком Министерства образования РК «Почетный работник образования РК», государственной наградой «10 жыл Астана», а также отмечена рядом почетных грамот Министерства образования и науки РК.

С 2005 года Сайран Кабдрамановна заведовала кафедрой «Туризм», в 2009 году ею была открыта магистратура, а в 2010 году она открыла PhD докторантуру по специальности «Туризм». Под руководством С.К. Сурагановой подготовлены 3 доктора и более 20 кандидатов экономических наук, среди которых 5 преподавателей экономического факультета, а также магистранты. До последних дней Сайран Кабдрахмановна сохраняла колоссальную работоспособность. Несмотря на свою занятость, она всегда оставалась внимательным и отзывчивым человеком по отношению к своим многочисленным коллегам и ученикам. Она не боялась меняться, идти в ногу со временем и, при этом, оставалась верной себе, своей семье и друзьям.

В лице Сайран Кабдрахмановны мы потеряли великого Человека, Друга, Учителя.

Высшей наградой С.К. Сурагановой навсегда будет непоколебимый авторитет ее трудов, искренняя любовь и светлая память знавших её людей.

Great Person, Friend, Teacher

On October 7, 2016, at the 68th year of her life, Doctor of Economics, Professor Suranova Sairan Kabdrakhmanovna passed away.

For more than 30 years, Sairan Kabdrakhmanovna had taught at higher educational institutions of the country. She was a corresponding member of the Academy of Education named after S. Altynsarin, an active member of the International Academy of Science and Practice for Production Organization of the Russian Federation.

Sairan Kabdrakhmanovna was one of the founders and the permanent head of the Economics Faculty of the L.N. Gumilyov Eurasian National University for ten years. Over the years of work at the university, she was engaged in the development of curricula and state educational standards in all specialties, opened at the Faculty of Economics.

A true patriot and a prominent public person S.K. Suraganova took an active part in many important projects.

Being a member of the working group of the Majilis at the Parliament of the RK, Sairan Kabdrakhmanovna participated in the work of a number of commissions. Taking an active civil position, S.K. Suraganova participated in the preparation of the draft law "On Amendments and Additions to Certain Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on Employment Issues". She took an active part in the working groups of the Ministry of Labor and Social Protection of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Tourism and Sports of the RK, Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan, was a member of the commission for the nostrification of documents of higher and postgraduate education of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan.

Combining administrative work with teaching, Sairan Kabdrakhmanovna was involved in scientific research. She issued a number of recommendations that have an innovative character for the Northern regions of Kazakhstan, published about 150 scientific works, including 17 monographs, 10 manuals and textbooks.

Suraganova S.K. was the holder of "The Best Teacher of 2006" grant, "The Best Teacher of the Year 2011", laureate of the "Pride of Eurasia 2008". She was awarded a breastplate of the Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan "Honorary Worker of Education of the Republic of Kazakhstan", the state award "10-th anniversary of Astana", and also was awarded with a number of honorary letters of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan.

Since 2005, Sairan Kabdrakhmanovna headed the department "Tourism", in 2009 she opened a master's degree, and in 2010 she opened PhD doctorate in the specialty "Tourism".

Under the leadership of Suraganova S.K., 3 doctors and more than 20 candidates of economic sciences were trained, including 5 teachers of the Economics Faculty, as well as graduates.

Until the last days Sairan Kabdrakhmanovna retained tremendous performance. Despite her busy schedule, she always remained attentive and sympathetic person in relation to her many colleagues and students. She was not afraid to change, to keep up with the times and, at the same time, remained true to herself, her family and friends.

With Sairan Kabdrakhmanovna we have lost a great Person, Friend, Teacher.

The highest award for Suraganova will forever remain in unshakable authority of her works, a sincere love and fond memories of people who knew her.

- Толықтай қайта жөндеуден өткен ескі үйлер;
- Ұлттық стильдегі жаңадан салынған мини-отельдер немесе үйлер.

Британдық ұйымдастыру моделі тек орналастыру орнымен ғана емес, сонымен қатар туризмнің түрлерін біріктіруімен де ерекшеленеді. Ауылдық туризм бағдарламасына танымдық туризм элементтері де кіреді. Және де спорттық шараларды да көрге болады: жаяу және велосипедпен серуендеу, ат қа және пониерге міну, футбол, гольф, крикет ойнау және т.б. Ұлыбританияда атқа міну мен гольф ойнау мәдениеті өте жоғары. Сол себепті көптеген фермерлер өз фермаларындағы ауылдық туризм бағдарламасына міндетті түрде осы спорт түрлерін қосады.

Британдық ұйымдастыру моделінде балаларға экологиялық тәрбие (экотуризм элементі) беруге көп назар аударады. Бұған байланысты фермаларда үй жануарларының төлдеріне арналған қоршау жасау жұмыстары жүргізіледі. Фермаға келген балалар осы төлдерге қарап, қамқорлық көрсету арқылы табиғатқа деген жауапкершілікті түсінеді.

Ауылдық туризм Еуропа елдерінде туризмнің аса тартымды түрлерінің бірі ретінде кең түрде дамып келеді. Алайда, дамыған еуропалық мемлекеттер ауылдық туризмді негізгі табыс көзі емес, агробизнесті әртараптандыру құралы деп санайды. Қорыта келгенде, ауылдық туризм тұрақты даму талаптарына негізделі отырып, белгілі бір аймақтың экономикалық және әлеуметтік жағдайын көтеруге септігін тигізе алады.

Әдебиеттер:

1. Национальная ассоциация сельского туризма. [Электрондық ресурс].-www.naturs.ru
2. European Union: [Электрондық ресурс]. - www.europa.eu.int
3. [Электрондық ресурс].- www.eurogites.org

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ АҢШЫЛЫҚ КӘСІБІ - ТУРИЗМ ТҮРІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ АЛҒЫШАРТЫ РЕТІНДЕ

Дәуір Е.Б.

Л.Н. Гумилева атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.,
Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі: *Турысбекова Г.К.*, E-mail: gulzhan/721019@gmail.com

Аңшылық кәсібінің ерекшелігі дала табиғатының ерекшелігімен байланысты болды. Ғасырлар бойына адамдар тұзақ, тор, қақпан, апан, найза, садақ пен жебе, кейіннен мылтықтың көмегімен аңшылық етіп, азығын тапқан. Құспен аңға шығу көшпелілерде аңшылықтың ең кең тараған түрі болатын. Неғұрлым олжалы және тәжірибелі аңшылар – бүркітшілер немесе құсбегілер – халық арасында үлкен құрмет пен беделге ие болған, ал жабайы құстарды қолға үйрету мен тәрбиелеу өнері ғасырлар бойына жинақталып, мұра ретінде ұрпақтан ұрпаққа табысталып, құпияда сақталған. Қазіргі кезде азық табудың бұл түрінің аса қажеті жоқ, бірақ аңшылыққа деген құмарлық гендік деңгейде сақталған.

Біздің елде аң аулау ертеден қалыптасқан салт. Әрине тіршілік, табыс үшін аңшылық құратындар бар. Бірақ аңшылық шын мәнінде сауық, қызық, шынығу, ептілік, серілік, сезімталдық, сергектік, білімпаздық сияқты көптеген қасиеттерді ұштайтын тамаша өнер мектебі десе де болады. Ұшқыр ат, жүйрік тазы, қыран бүркіт, кең дала, тамылжыған табиғат – бәрі-бәрі де аңға шыққан ер жігітке бұл дүниенің шын қызығын сыйлағандай көңілді көтере түседі.

Осындайда қасқыр соғып, түлкі, қарсақ алу аңшы өмірінің тамаша жемісті, ұмытылмас сәті. Қанжығасы қанданған ол ауыл ағаларына олжа байлауы – азаматтық пен ерліктің, одан қалды халықтық дәстүрдің таза жолы.

Сері, аңқұмар халық үшін өзі алмаса да әкелген аңды көру де бір ғанибет. Ел ішінде аңшылық қасиетті, құрметті өнер әрі салт болса, аңшының өзі де беделді, сыйлы адамдардың бірі. Мұның өзі аңшылық дәстүрдің бағасы жоғары, өмірде орны бөлек құбылыс екенін

толық дәлелдесек керек. Аңшылық өнерді Ақан сері, Сегіз сері, Абай тағы басқа халқымыздың ардагерлері өте жоғары бағалаған. С.Мұқановтың, М.Әуезовтың, С.Жүнісовтың, Қ.Тәуекеновтың және басқа жазушылар шығармаларында аңшылық өнердің қилы-қилы қызықтары мен құпиялары кең суреттелген. Аңшылыққа жастарды баулу, үйрету – ата кәсібі мен салтының асыл қазынасын толықтыра түсу деген сөз.

Бүгінгі күні ең танымалы және кеңінен тарағаны салттық аң аулау *саятшылық* болып табылады. Саятшылық – аңшы құстармен аң аулау. Саятшылық кезінде *бүркіттер, қаршығалар және сұңқарлар, ақсұңқарлар, лашындар* секілді алуан түрлері қолданылды. Аңшы құстармен аң аулау кәсіби мағынаға ие. Бұрын ол өзіндік қабаттарға қол жетімді болды, себебі тез және күшті көмекші бағасы айтарлықтай жоғары болды.

Аулау, күту, үйрету батылдықты, күшті және ұзақ ынталы жұмысты қажет ететінсабақ болды. Үйретумен тек қана біліктілігі бар артта келе жатқан мамандар айналысты. Осылайша аулау ісіндегі білімпаздардың жалпы династиясы құрылды.

Бүркітшіні оқыту және тәрбиелеу оңай болмады. Оларды тәрбиелеу 7-10 жастан басталды. Алғашында бала құсты күтеді, оған үйренуге мүмкіндік береді. Әдеттегідей қаршыға секілді кікентай құстарды күтеді, ал 14-15 жасқа келгенде балаға бүркітті сеніп тапсыратын болған. Құс адамға оңай үйренбейді, ең қиыны оны тануы қиынға соғады. Құс адамды тануы үшін олар үш тәулік бірге болуы тиіс. Мінез-құлық күресі орын алады. Бүркітші мінез көрсете отырып құсқа ұйықтауға мүмкіндік бермейді және өзі де ұйықтамайды. Адам құстың алдында осалдық танытпауға тиіс. Тек қана төртінші тәулікте адам құстың сеніміне кіруі тиіс. Ол онымен бітпейді, құсты аңшы командасына үйрету үшін тағы да кемінде тоғыз ай керек.

Аңшылықта басым үлес бүркітке тиесілі болды. Оларды: түлкі, қасқыр, тұяқтылардың кейбір түрлері секілді ірі олжа үшін пайдаланды. Одан кейін танымал ретінде аңшылықта қаршығалар пайдаланылды. Қаршығалардың олжасы қырғауыл, үйрек және қаз болды. Сұңқарлар қаршығалармен бірдей қолданылды. Аңшылық маусымы жалпы жыл сайын болды. Ал ең тартымдысы қыркүйектің аяғы мен ақпанның бас кезі болды. Бұл кезеңде аң аулау жүргізілген жануарлардың терісі өте сапалы, құны жоғары болды.

Аң аулауға шыққан кезде көмекші ретінде сенімді, төзімді ат пайдаланылды. Аулау құсы әрқашанда иесінің қолында болды. Олжаға ие болу үшін оның тұмағасын шешіп, жоғары қарай лақтырған. *Тазы* – ұлттық далада аң аулаудың тағы бір түрі. Бұл жерде мейірімді және сенімді жолдас – бетпақ төбет болды. Олардың тұқымы тез қимлымен және төзімділігімен ерекшеленді, сондықтан оларды аңшылық процессінде пайдаланды.

Бетпақтармен аңға шығу негізінен қоянға, түлкіге, борсыққа, суырға, қасқырға пайдаланылды. Олар шексіз күзде және қыста қолданылды. Қолданудың әртүрлі әдістер болған, олар сенімді төбеттер, қоршау, ашық қора, мініске үйрету.

Одан кейінгі кең тарағаны *қақпанмен аң аулау*. Аңшылықтың бұл түрі ауылдағы тұрғындардың арасында «қақпан» ретінде кеңінен тараған. Әртүрлі қолдану әдістері тұзақ құру, өзіндік сондай-ақ сериялық өндірістер болған. Аулау негізінен ірі қыр құсына, негізінен аюға, жолбарысқа қолданылды, негізінен XVIII-XIX ғасырларда кездесті.

Қоршап аң аулау кеңінен таралды. Бұндай аң аулаудың мақсаты олжа табу ғана емес, сонымен қатар біріктірген ұйымшыл функцияны атқарды.

1998 жылы Алматы облысының Нұра ауылында «Саятшы» атты ұлттық аңшылық түрлерінің алғашқы клубы ашылған. Ол ГЭФ Шағын гранттар бағдарламасының қолдауымен «Ремез» құстар әуесқойлары қоғамының көмегімен «Бүркіт» жобасының шектерінде құрылған. Жобаның мақсаты – сирек жыртқыш құстардың популяциясын қорғау және аңшылықтың ұлттық дәстүрлеріне қолдау көрсету. Клуб үлкен қорғаушылық және ғылыми – зерттеу жұмысын атқарады. БҰҰ жобасына қатысып, құстар ұя салатын жерлерге жем салып, олардың қыстан аман шығуына көмектескен. Нәтижесінде бір жылдың ішінде бүркіт ұяларының саны 13-тен 53-ке дейін артты. БҰҰ өкілдері мұндай жылдам нәтижеге сенбей, тексеруге келіп, және нәтижеге көздері жеткеннен кейін клубтың керемет жұмысын ерекше атап өтті [1]. Клубтың негізін қалаушы – Мұхаммед Исабеков. Кезінде ол құжат жинап, ақсақалдардың әңгімелерін тыңдап ел аралайтын. Аңшы құстар мұражайын құру туралы ой

сол кезде туындаған болатын. Нәтижесінде 2003 жылы мұражай ресми мәртебеге ие болды.

«Жеті қазына» – Қазақстандағы ұлттық аңшылық түрлері бойынша ашылған бірінші мұражай. Мұнда бүркітшінің және бүркіттің жабдықтары ұсынылған. Құстарға арналған берперделер – тұмағандардың, аңшы құстарды отырғызатын тұғырықтардың (отырғыштардың) үлкен топтамасы бар. Бүркіт – ауыр құс, оның салмағы үш килограмнан он килограмға дейін жетеді. Аңшыға жеңіл және құсқа ыңғайлы болу үшін ерге арнайы тұғырықтарды бекітеді. Жаяу жүрген кезде тұғырықты адамның беліне бекітеді, ал қолға қашанда арнайы қолғап киіледі. Мұражайда осы бұйымдардың топтамасы да ұсынылған. Мұнда бүркіттердің олжалары да бар: альбинос түлкі, қасқыр, сілеусін, қызыл түлкінің терілері. Үзеңгінің көне түрлерінен қазіргі түрлеріне дейінгі үлкен топтамасы да қызықты. Атақты құсбегілердің (аңшы құстармен аңға шығатын адамдардың) фотосуреттерінің галереясы да бар.

Ашылғаннан кейін небары екі жылдың ішінде мұражай атағы әлемге жайыла бастады. Оған арабтың құсбегілері, Испаниядан, Чехословакиядан қонақтар келіп кетті. Экспозицияны түрлі елден: Польша, Австрия, Америкадан ұсынылған; және жеке адамдардың ұсынған сыйлықтары – Түркіменстанның бұрынғы президенті Сапармұрат Ниязов, атақты әнші Әлібек Дінішев тартқан сыйлары толықтырды. Мұражай қабырғасында суретші-анималист Вадим Горбатовтың топтамасынан суреттер ілінген. Венгрлер садақ пен қорамсақ ұсынып, ҚР Орталық мемлекеттік мұражайы былғарыдан иірілген көне арқан мен 500 жылдық мылтықты сыйға тартты. Қазір мұражай үшін екі шағын бөлменің іші тар болып келе жатыр, экспонаттар мен сыйлықтардың саны арта түсуде. Сондай-ақ, бұл өнермен араб, шейх, ағылшын лордтары әуестенген және ол, әрине, баяғы көшпелілер – қазақтар, моңғолдар, татарлар, қырғыздарда және басқа да халықтарда сақталған.

Қазақ аңшыларының шеберлігі патшалық Ресей дәуірінде де жоғары бағаланатын. 1913 жылы құсбегі аңшылар Романовтар әулетінің 300-жылдығына орай өткен мерекеге қатысқан болатын. Мұражайда сіздер атақты бүркітшілер туралы әңгімелерді тыңдай аласыз.

Бүгінгі күні қазіргі заманғы дамыған қоғамда аң аулап азыққа қол жеткізудің қажеттілігі жоқ. Ал, демалу, көңіл көтеру және өзін көрсету үшін аң аулауға деген тілек гендік деңгейде қалған.

Сол себепті, құс салып аңға шығу спорт, өнер, туризм түріне айналды және де барлық елде аңшылық клубтар мен қожалықтар ұйымдастырылып, заң арқылы жануарларды мейірімсіз атып жоюға шектеу қойылып, олардың кейбір түрлерінің популяцияларын реттеу және тіпті бұрын жойылуға жақын қалған түрлерінің санын арттыру мүмкіндігі пайда болды. Сол сияқты, аңшылық кәсіп Қазақстанның шығысында және оңтүстік-шығысында шоғырланған. Фаунаны қорғау үшін мемлекет жануарларды атуға шектеу қоятын, олардың кейбірінің популяциясын реттеу және бұрын атылған жануарларды көбейту мақсатында заң қабылдады [2, 3]. аң аулау клубтарын және шаруашылықты ая қажеттілігі өсуде, енді құспен және итпен аң аулау спорт және өнер болуда.

Мамандардың бағалауынша аң аулау құсымен аң аулауда бастамашылық көп. Қазақстанда 16 миллион адам бар, аң аулайтын құспен аң аулайтын нағыз мамандардың жүзге жуығы әрең табылады. Ақсақалдар аңшылық кәсібі бүгінгі күні туризмде өз орнын алды деп есептейді. Сондықтан ерекше алғысқа қазақ аңшылығының ұлттық дәстүрін және құсбегі шеберін қайта жаңартқан және сақтап келе жатқан адамдар ғана лайық.

Әдебиеттер:

1. Ұлттық аңшылық дәстүрлері. <http://zhardem.kz/news/1501>
2. Жануарлар дүниесін қорғау, өсімін молайту және пайдалану туралы Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі N 593 Заңы (өзгерістер мен толықтырулар 15.06.2017 енгізілген)
3. Аңшылық шаруашылығын жүргізу қағидалары. ҚР Ауыл шаруашылығы министрінің 29.05.2015 ж. № 18-2/501 бұйрығы. ҚР Әділет министрлігінде тіркеу № 11551, 3.07.2015 ж.